

INFORMAČNÍ ČINNOST

ZPRAVODAJSKÝCH ORGÁNŮ

(VM čís. 1/67)

Vzrůstající aktivita při zkoumání různých problémů ve velení vojskům je důsledkem současné situace, kterou lze v rozvoji velení charakterizovat tak, že:

- disproporce mezi požadavky (potřebami) řízení operací a boje a možnostmi realizace těchto požadavků existujícím systémem velení se prohlubují a stávají se spolu s dalšími faktory důležitým činitelem, ovlivňujícím celkovou bojeschopnost armády;

- v současné době jsou k dispozici základní nástroje vědeckého zkoumání řídicích procesů a systémů a zároveň i výkonná technika, schopná podstatným způsobem zkvalitnit a především pak zrychlit velení;

- v naší armádě jsou v podstatě vytvořeny základní organizačně správní i kádrové předpoklady k postupnému zkvalitňování velení vojskům na základě rozpracování nové, ucelené, vědecké teorie velení;

- existuje i obecná nálada, příznivá pro nová opatření a změny v oblasti tak zatížené tradicemi a v některých ohledech i konzervatismem, jako je praxe velení vojskům.

V důsledku těchto skutečností, které podceňují aktivitu, na stránkách vojenských odborných časopisů se setkáváme často s články obsahově zaměřenými k roz-

voji velení v různých oblastech a na různých úsecích řídicí práce velitelů a štábů. Mezi tyto články patří bezesporu i příspěvek podplukovníka Kožára, který se pokouší v některých dílčích aspektech ukázat podstatu činnosti zpravodajského oddělení s využitím pojmového aparátu teorie řízení.

Při aplikaci některých základních pojmů teorie řízení a kybernetiky, které jako takové mají sice svůj tradiční obsah, ale kterých je třeba velmi uvážně používat právě ve vztahu k těmto novým oborům, je třeba v některých ohledech doplnit článek podplukovníka Kožára.

V souvislosti s aplikací některých „nově diferencovaných“ pojmů — především pojmů „informace“, „systém“, „řízení“, „modelování“, „organizace“ atd., které jsou jedněmi ze základních pojmů kybernetiky a teorie řízení, vyvstává jako jeden zásadní, byť ne rozhodující problém. Jde o to, že někteří odborníci radikálně vystupují proti tendenci využívat těchto pojmů při popisu a zkoumání řídicích procesů ve velení. Označují to dokonce jen za výraz „módnosti“, „falešné vědeckosti“ apod. Tuto svou averzi odůvodňují v podstatě tím, že prostou záměnou tradičních vojenských pojmů pojmy novými se nedosáhne žádného efektu, ale že se jen „mate mysl“ a „lidé si přestávají rozumět“.

Zavrhnout tyto názory a tvrdit stejně autoritativně pravý opak by bylo jistě nesprávné. Zastánci „tradičních“ pojmů mají k tomu bezesporu své vážné důvody a ke svým názorům dospěli na základě určitých konkrétních skutečností. Pokusím se zpětně vydedukovat, proč tomu tak je.

Mají bezesporu pravdu, a to v těch případech, kdy se někteří autoři dopouštějí skutečně jen prosté záměny pojmů a nechápou pod určitým relativně novým pojmem i nový, vesměs jednoznačně definovaný obsah a význam. Tak např. používá-li někdo místo tradičního vojenského pojmu „zpráva“ pojem „informace“, nebo termín „ujasnění úkolu a zhodnocení situace“ nahrazuje termínem „rozhodovací proces“ atd., přičemž novému pojmu přisuzuje obsah starého, pak je třeba s kritikou plně souhlasit. Druhá stránka věci je však v tom, přisuzuje-li se novému pojmu ten obsah, který mu vzhledem k jeho definici náleží. Jestliže by např. kybernetika používala pojmu „informace“ v tradičním pojetí obsahu (jako jakákoliv zpráva či sdělení), pak by se nikdy nemohla dopracovat dosažených výsledků a úspěchů. Obdobně je tomu i s pojmem „systém“, „chování systému“, pojem „organizace“ a v terminologii teorie organizací atd.

Tato otázka se velmi úzce dotýká i článku podplukovníka Kožára. Nejde sice o vyhraněný postoj k tomu, zda používání nových pojmů je či není správné, ale o skutečnost, že právě tento článek je jedním z těch, které by mohly zavdat příčinu k výše zmíněné kritice.

Vzhledem k tomu, že podstatnou částí článku je výklad a rozbor „informační činnosti zpravodajských orgánů“, přičemž je zákonitě a zhusta používáno pojmu „informace“ v čisté podobě i v různých obměnách, je nutné se nad některými formulacemi v článku zamyslet.

Navíc je třeba za všech okolností — a dnes snad více než kdy jindy — vycházet ze zásady, že používám-li určitých termínů, mám buď jistotu, že jejich obsah je přesně definován a čtenáři znám, nebo tuto jistotu nemám a pak definici uvedu, popřípadě používám pracovních pojmů, které příslušným způsobem vysvětlím.

Tolik jsem pokládal za nutné předeslat k některým dalším myšlenkám, kterými se pokusím upřesnit, eventuálně doplnit některé formulace a názory v článku.

☆☆☆

Tématem i obsahem podstatné části článku je „informační činnost zpravodajských orgánů“. Termín „informační čin-

nost“, i když dává vcelku jednoznačný smysl, je přece ne zcela běžný a zasluhoval by bližší vysvětlení. Vymezuje-li autor, zřejmě záměrně ze širšího pojmu „činnost zpravodajských orgánů“ specifickou oblast, kterou označuje „informační činností“, dává tím bezesporu podnět k zamýšlení nad tím, jakou jinou činnost realizuje např. zpravodajské oddělení svazku ve velení, což by opodstatňovalo oddělovat informační činnost od ostatních.

Předpokládám, že autor chtěl zdůraznit to, že hlavním obsahem činnosti zpravodajského oddělení v boji a operaci je „práce s informacemi“. Ovšem v tom případě je vhodnější hovořit o řídicí práci zpravodajského oddělení, protože řídicí práce — eventuálně řízení ať v užším slova smyslu, tak v širším slova smyslu, tzn. v pojetí zásad teorie řízení, kdy je definováno jako plánování, organizace, operativní řízení a kontrola — je ve své podstatě procesem získávání, zpracování, uchování a vydávání informací, čili „práce s informacemi“. Toto pojetí však může být jen jedním z výkladů čtenáře, ale nemusí být totožné s názorem autora.

Mnohoznačnost výkladu pojmu „informační činnost“, který není blíže osvětlen, dovoluje ještě jiný výklad, který může vycházet ze samotného chápání pojmu „informace“. Chtěl snad autor zdůrazněním „informační činnosti“ ukázat, že jde jen o tu činnost, kterou realizuje zpravodajské oddělení při získávání, zpracování, uchování a vydávání skutečně jen informací, tzn. ve smyslu zásad teorie informace jen těch zpráv, sdělení atd., které jsou informacemi v pravém slova smyslu?

Jestliže však autor přes všechny tyto možné výklady a nejasnosti měl na mysli činnost zpravodajských orgánů, která je vyjádřena ve vlastním názvu „zpravodajství“, čili dávání zpráv velitelům a štábu, pak nebylo třeba kumulovat synonyma. Nahrazení pojmu „dávat zprávy“ pojmem „informace“ — bylo v tomto případě zbytečné. Článek by pak patřil k těm, které se snaží být moderní tím, že využívají moderních pojmů k označení starého obsahu.

Takové a možná i řadu dalších otázek si může klást čtenář po přečtení článku. Způsob, jakým používá pojmu „informační činnost“ v kontextu, nedává jasno o jeho náplni a obsahu. Tak např. v první části článku hovoří o tom, že: „... lze říci, že informační činnost o nepříteli je...“. Podobná, ne dosti srozumitelná spojení nevnašejí jasno do zmíněného problému, ale naopak jej zatemňují. Nepřesnost a nesprávnost v používání pojmu

„informace“ lze dokumentovat i na dalším příkladu. Autor uvádí, že: „informace o nepříteli ... představují z hlediska zpravodajského oddělení svazku finální etapu práce, která ...“ atd.

Tolik jen namátkou k čistotě a přesnosti při využívání některých pojmů z těchto oborů, které nabývají na významu a které si teprve probíjejí cestu do myšlení lidí.

Poukáží ještě na jedno. Autor v další části článku vyjmenovává některé objekty nepřítelů a říká, že „průzkumné orgány svazku získávají informace především o těch nepřátelských objektech, s kterými bude svazek bojovat a které jsou objektivně nutné pro rozhodnutí velitele“.

Uvádí jako **objektivně nutné informace** údaje o zbraních DAVY CROCKETT, dělostřeleckých raketách HJ, atomových kanónech a houfnicích, VS brigád a divizí 1. sledu atd. až po PL rakety HAWK první linie. Celkem tedy údaje o 9 druzích objektů. Jistě dospěl k výčtu těchto „objektivně nutných“ informací po určitém rozboru. Ovšem je otázka, zda jde skutečně o informace objektivně nutné k rozhodnutí velitele, nebo o subjektivní názor autora. Nelze jednoznačně stanovit, zda v tom či onom konkrétním případě budou tyto informace nutné pro rozhodnutí velitele, popřípadě zda uvedené údaje budou či nebudou informacemi v pravém slova smyslu. Kdyby to bylo tak zcela jednoznačné, pak by se tímto problémem na obecné úrovni nezabývala samostatná partie teorie informace — teorie pragmatické informace, která spolu s teorií sémantické informace patří do sféry zkoumání kvalitativních stránek informace.

Je-li sémantický obsah informace dán tím, jak informace jednoznačně zobrazují objektivní realitu — přičemž čím je sémantický obsah objektivnější a hlubší, tím je i informace vhodnější pro řízení — pak pragmatický obsah informace je dán její hodnotou, tzn. relativním významem obsahu informace, který je ovlivněn:

— minulou zkušeností zdroje i příjemce informace;

— obsahem informace, a to relativně.

Nutnost, eventálně „objektivní nutnost“ té či oné informace pro rozhodnutí velitele není a nemůže být proto záležitostí kategorického tvrzení, ale jediné výsledkem solidního, zevrubného rozboru. Předmětem takového rozboru musí být vlastní rozhodnutí velitele, jeho cíl, obsah i způsob (algoritmus) zpracování, dále pak rozsah předcházejících znalostí velitele (paměťové informace) a řada dalších faktorů rozhodovacího procesu.

Rozlišení nutných informací na určitém stupni řízení od informací ostatních je náročný úkol. To dokazuje např. práce Zdeňka Schenka z roku 1966 „Obecný model pro rozlišení nutných informací na jednotlivých stupních řízení“ (vydal MULTAR, Praha 1, Provaznická 13), v níž je demonstrován metodickým způsobem postup při stanovení nutného rozsahu informací pro řízení výrobního procesu na jednotlivých stupních řízení ve vybraných procesech ministerstva spotřebního průmyslu. Některé zkušenosti z aplikace této metody byly zveřejněny též v časopise Podniková organizace, ročník 1965 a 1966.

Přitom řídicí procesy ve výrobě jsou zákonitě méně složité než řízení boje a operace. Zdůvodňovat tuto skutečnost snad není nutné.

Na druhé straně problém stanovení nutného množství informací k rozhodování na určitém stupni velení je jednou ze základních otázek, které má vyřešit jednotný integrovaný automatizovaný informační systém. Integrace informačního systému, jako jeden ze základních předpokladů jeho automatizace, má totiž vytvořit jednotný tok minimální, objektivně nutné prvotní informace, sjednocené podle obsahu, formy i jednotlivých typů a zabezpečit nezbytné množství pro určitý řídicí orgán (viz ČSAV „Kybernetika ve společenských vědách“, str. 85).

Při úvahách o tom, které informace jsou nutné k rozhodnutí velitele, je proto třeba vyslovovat závěry uvažované na základě výsledků výzkumu a příslušných rozborů. Zdůraznění nutnosti těchto rozborů je ovšem plně na místě, a měl-li to autor na mysli, pak je s ním třeba souhlasit.

☆☆☆

Pozornost zasluhuje podle mého názoru i ta část článku, kde se autor zabývá přenosem informací o nepříteli a kde hned v začátku bez jakéhokoliv hlubšího rozboru konstatuje, že dosavadní systém spojení vyžaduje zdokonalení a zautomatizovat. Se zdokonalením systému spojení lze jistě bez výhrad souhlasit, protože spojení, jako nedílná součást a zabezpečující prostředek velení, jistě zdokonalení potřebuje. Druhá věc je ovšem požadavek zautomatizovat. Aby nezůstalo jen při pouhém, nic bližšího neříkajícím požadavku, bylo by nutné definovat jednak systém spojení a jednak i představu jeho „zautomatizování“. Aby i tato část článku něco přinesla čtenáři a nepůsobila jen jako pouhá proklamační, mohl autor alespoň v základních principech ukázat, co by podle jeho názoru

v systému spojení vyžadovalo automatizovat, např. které prvky systému.

Vytyčení požadavků pro „první etapu“, kterou vidí autor ve vybavení vševojskových útvarů „DATČÍKY“, nedává nikterak tušit, zda „automatizace“ je používáno jen jako moderního pojmu nebo se znalostí podstaty tohoto složitějšího procesu zavádění automatizační techniky v různých oblastech řídicí činnosti.

K zamyšlení nad automatizací mne vede i to, že požadavek automatizace jako prostředku k radikálnímu zkvalitnění práce zpravodajského oddělení, je v článku i v dalších souvislostech: v části o zpracování informací o nepříteli a v závěru i ve schématu automatizovaného zpravodajského podsystemu svazku.

Požadavek postupného vytváření podmínek pro strojové zpracování informací vyvozuje autor ze zavádění nové průzkumné techniky. Správně ukazuje na nutnost formalizace dokumentace, zavedení jednotného kódu, obsahové a formální vyhodnocení informací. Zaslouhovalo by však zdůraznit, že před zavedením samočinných počítačů je nutné hluboce a všestranně rozebrat současný stav získávání, přenosu,

zpracování i uchovávání informací. Je-li potřebné zasadit na některý úsek toku informací samočinný počítač, pak je nutné bedlivě střežit, aby nebyl automatizován beze zbytku současný stav, který je v mnohém poplatný dosavadnímu vývoji, mnohdy tradicím i subjektivismu. Dnes je již obecně známo, že automatizace zpracování informací neznamena jen nasazení samočinného počítače, ale především novou kvalitu procesu, přízpůsobeního možnostem samočinného počítače. Dosáhnout této nové kvality včetně zpracování příslušných úloh — tzn. jejich definice, analýzy, projekce a modelování až do etapy zpracování programu — je pořádný kus odpovědné, zdoluhavé a náročné práce. Představa automatizace a především pak „automatizovaného zpravodajského podsystemu svazku“, jak autor znázorňuje v příloze 2, je bezesporu trochu chudá a značně zjednodušená. Automatizovaný systém nelze totiž ani ve schématu zjednodušit jen na zakres 4 samočinných počítačů a 11 DATČÍKŮ. Taková schémata by nutně podporovala dosud existující mylné názory, že podstata a tím vlastně celý problém automatizace systému velení je jedině v samočinných počítačích.

Závěrem k některým myšlenkám a doplňkům článku dodávám. Pro okruh těch pracovníků, kteří v oblasti velení pracují již delší dobu a kterých je zatím jen nevelký počet, je bezesporu velmi potěšující, že se problematika velení stává předmětem zájmu i studia širšího kolektivu vojenských odborníků, bez jejichž aktivní účasti a pomoci nelze v rozvoji velení počítat s pronikavějšími úspěchy. Základním problémem v současné etapě je, aby nové myšlenky, přístupy, metody, teorie a závěry co nejdříve pronikly do myšlení všech těch, kteří chtějí přispět k dalšímu rozvoji velení. Pochopit to nejzákladnější, čím nám může pomoci např. kybernetika a teorie řízení, to znamená mimo jiné i bezpečně zvládnout její pojmový aparát. K ujasnění, popřípadě ke sjednocení názorů v tomto směru, měl přispět i tento článek.